

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

СТЕНДАЛЬ

ПАРМСЬКИЙ МОНАСТИР

Роман

Переклад з французької
Дмитра Паламарчука

Харків
«ФОЛІО»
2020

ВСТУПНЕ СЛОВО АВТОРА

Цю повість було написано взимку 1830 року, за триста лье від Парижа, отож у ній немає жодного натяку на події 1839 року.

За багато років до її написання, ще за тих часів, коли наша армія колесила по всій Європі, волею випадку потрапив я на постій до одного каноніка. Було це в Падуї, чарівному італійському місті. Квартирування моє затяглося, і ми з господарем заприятюлись.

Проїжджаючи Падуєю наприкінці 1830 року, я поквапився в дім доброго каноніка. Я знав, що його вже немає серед живих, проте мені хотілося знову побачити вітальню, де ми провели стільки приємних вечорів, за якими я відтоді не раз жалкував. Тепер там жив каноніків небіж із дружиною; вони привітали мене як давнього друга. Надійшло ще кілька гостей, і розсталися ми досить пізно. Господар звелів принести з кав'ярні Педроті прекрасного замбаіоне¹. А засиділись ми перш за все через те, що слухали історію герцогині Сан-северіна, про яку згадав хтось із присутніх, а господар з пошани до мене взявся розповісти її всю повністю.

— В тій країні, куди я їду, — сказав я своїм друзям, — не ждуть мене такі приємні вечори, як цей, і, щоб скоротати довгі вечірні години, я за цією історією напишу повість.

— В такому разі, — сказав небіж каноніка, — я вам дам дядечкові записки, де в розділі, присвяченому Пармі, він згадує про деякі інтриги тутешнього двору, що плелися за часів, коли там неподільно владарювала герцогиня. Проте будьте обачні! Ця історія аж ніяк не повчальна, і тепер, коли у вас у Франції так ревно дбають про євангельську непорочність, вона може створити вам славу справжнього вбивці.

Я друкую цю повість за рукописом 1830 року, не вносячи до неї ніяких змін, і з цього може постати дві прикраси: перша для читача, — італійці, що виступають як дійові особи, можуть стано-

¹ Гоголь-моголь (італ.).

вити для нього менший інтерес, бо серця жителів цієї країни надто відмінні від сердець французів; італійці — люди щирі, добродушні, не боязливі, у них що на серці, те й на язичку, марнолюбству вони піддаються рідко, але тоді воно переходить у пристрасть, що називається *ripintiglio*¹. Нарешті, вони не сміються з убогства.

Друга прикрість стосується автора.

Признаюсь, я наслідився зберегти за своїми героями усю різкість їхніх характеристик, але голосно заявляю, що найрішучіше засуджую багато їхніх вчинків. Навіщо приписувати їм високу моральність і обхідливість, властиву французам, які над усе люблять гроші й ні за що не вчиняють гріха з ненависті чи любові? Італійці в моїй оповіді становлять чи не цілковиту протилежність французам. Зрештою, мені здається, що досить проїхати якихось двісті льє з півдня на північ, як ми станемо свідками нового краєвиду і нового роману. Люб'язна небога каноніка добре знала і навіть щиро любила герцогиню Сансеверіна і просить мене, щоб я нічого не міняв хай і в гідних осуду герцогининих пригодах.

23 січня 1830 року

¹ Питання честі (*итал.*).

ЧАСТИНА ПЕРША

Gia mi fur dolci inviti a empir le
carte i luoghi ameni.

Ariosto, Sat. IV¹

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Мілан 1796 року

15 травня 1796 року генерал Бонапарт вступив до Мілана на чолі молодого армії, яка перейшла міст у Лоді, показавши світові, що у Цезаря й Александра по багатьох сторіччях з'явився спадкоємець. Чудеса відваги й геніальності, свідком яких стала Італія, за кілька місяців розбудили зі сну її народ; ще за тиждень до вступу французів міланці вбачали в них лише зграю розбишак, що звикла втікати од військ його імператорської й королівської величності, — принаймні так твердила тричі на тиждень місцева, з долоною завбільшки, газетка, що її друкували на поганенькому папері.

В середні віки республіканці Ломбардії виявили були таку саму хоробрість, як і французи, і за те німецькі імператори геть сплюндрували їхнє місто. А ставши *вірнопідданцями*, вони вважали своїм важливим заняттям друкувати на носовичках з рожевої тафти сонети з нагоди одруження якої-небудь дівчини шляхетного чи багатого роду. Через два-три роки після цієї визначної дати у своєму житті молода жінка брала собі вірного поклонника; інколи ім'я чі-чісбея, котрого обирала родина нареченого, займало досить

¹ Давно вже цей любий край лагідно закликав мене написати про нього (*итал.*). — Аріосто, IV сатира.

почесне місце в шлюбному контракті. Які ж далекі були від цих розніжених звичаїв глибокі хвилювання, що їх спричинила несподівана навала французької армії. Невдовзі склалися сповнені пристрасті звичаї. 15 травня 1796 року цілий народ побачив, яким нікчемним, а то й огидним було все, що досі він шанував. З відходом останнього австрійського полку старі погляди зазнали цілковитого краху, скоро стало модою ризикувати власним життям. По багатьох віках дрібних почувань людям стало ясно, що, тільки щиро люблячи батьківщину й пориваючись до героїчних подвигів, можна здобути щастя. За часів тривалого ревного деспотизму Карла П'ятого та Філіппа Другого все поринуло в цій італійській провінції у глибокий морок ночі. Але народ повалив їхні статуї, і раптом ринув цілий потік світла. Тим часом, коли «Енциклопедія» та Вольтер руйнували монархічний лад Франції, ченці впродовж п'ятдесятьох років втовкмачували в голови доброму міланському народові, що навчатися грамоти чи будь-чого іншого — цілковито марна річ, бо, мовляв, досить лише ретельно платити своєму священникові десятину, відверто признаватися йому на сповіді в усіх своїх дрібненьких грішках — і можна бути майже певному, що дістанеш гарне місце в раю. А щоб зовсім знесилити цей, колись грізний і мудрий народ, Австрія продала йому за дешеву ціну привілей не ставити рекрутів для її армії.

1796 року міланська армія складалася з двадцяти чотирьох вбраних у червоні мундири телепнів, які охороняли місто разом з чотирма прекрасними полками угорських гренадерів. Розбещеність дійшла самого краю, але вияви пристрасті були рідкістю; адже кожен мусив у всьому признаватися на сповіді під страхом загибелі навіть на цім світі. До того ж сердешний міланський люд був улеглий іще деяким, здавалося б, незначним, проте утяжливим заборонам монархії. Так, наприклад, ерцгерцог, що мав свою резиденцію в Мілані й правив провінцією від імені австрійського імператора, свого двоюрідного брата, вдався був до прибуткової торгівлі хлібом. А через те селянам заборонялося продавати збіжжя, аж доки його високість не наповнить своїх комор.

У травні 1796 року, по трьох днях після вступу французів, один прибулий з армією молодий художник-мініатюрист і трошки шалапут, що згодом став відомим митцем,

на прізвище Гро, зайшовши до місцевої кав'ярні Серві (на той час досить модної) і наслухавшись там розмов про торгові подвиги товстуна ерцгерцога, узяв аркуш поганенького жовтого паперу, на якому було надруковано список різних гатунків морозива, і тут же на звороті намалював, як французький солдат проткнув багнетом товстунові черево і з нього замість крові річищем ринуло збіжжя. Те, що називають шаржем чи карикатурою, було невідоме у цьому краю лукавого деспотизму. Рисунок, що художник залишив на столі кав'ярні Серві, видався чудом, яке впало з неба; вночі з того рисунка зробили гравюру і на другий день розпродали двадцять тисяч відбитків.

Того ж таки дня по місту було розклеєно оповіщення про стягнення шести мільйонів контрибуції на потреби французької армії, яка виграла останнім часом шість битв, завоювала двадцять провінцій, але відчувала потребу в черевиках, панталонах, мундирах і шапках.

Разом з французькою голотою до Ломбардії ринув такий потік щастя й радості, що тільки священники та кілька дворян помітили тягар шестимільйонної контрибуції, за якою невдовзі було накладено й чимало інших. Французькі солдати цілими днями співали; їм було не більше як по двадцять п'ять років, а їхній головнокомандуючий, якому сповнилось двадцять сім, вважався найстарішим в армії... Ці веселощі, молодість, безтурботність були приємною відповіддю на злостиві казання ченців, що вже з півроку проголошували з церковних амвонів, нібито французькі солдати — страхітливі нелюди, що під карою смерті усе повинні палити, стинати геть усім голови. Мовляв, неспроста на чолі кожного свого полку вони везуть гільйотину! А насправді по селах люди бачили, як біля дверей їхніх халуп ті самі солдати бавили діток своїх господарів і трохи не щовечора той чи той барабанщик, що вмів грати на скрипці, влаштовував гулянку. Контрданси були надто хитромудрі й складні, щоб солдати, які, до речі, й самі не вмели їх танцювати, могли навчити тих танців місцевих дівчат, зате італійки зразу ж показали молодим французам, як танцювати монферіну, дрібушечку та інші народні танці.

Офіцерів, наскільки було можливо, ставили на квартири до заможних людей, — командирам був конче потрібний спочинок. Отож один лейтенант, на прізвище Робер, дістав квиток на постій у палац маркізи дель Донго. Коли цей

молодий, новоспечений і досить меткий офіцерик входив до палацу, у нього за душею було тільки одне шестифранкове екію, щойно отримане у П'яченці. Після взяття Лодійського мосту він стягнув з австрійського красеня офіцера, вбитого гарматним ядром, чудові, зовсім новенькі нанкові панталони, — і ніколи ще жодна частина одягу не ставала чоловікові так у пригоді. Роберові офіцерські еполети були вовняні, а сукно на рукавах мундира — приметане до підкладки, щоб не обвисали його клапті; проте інші деталі туалету становили ще сумніше видовище: підошви черевиків були з шматків трикутного капелюха, також підбраного на полі бою при Лоді. Ці похапцем викроєні підметки були прив'язані до черевиків надто помітними поворозками; тож коли лакей увійшов до кімнати лейтенанта Робера й запросив його пообідати з маркізою, сердега запав у смертельну ніяковість. Разом із своїм вистовим він упродовж двох годин, що залишалися до фатального обіду, морочився зі своїм мундиром, намагаючись хоч трохи впорядкувати його й зафарбувати чорнилом оті жалюгідні поворозки на черевиках. Нарешті страшна хвилина настала.

«Ніколи в житті я не почувався так ніяково, — казав мені лейтенант Робер, — дами думали, що я їх налякаю, а я сам тремтів більше за них. Я дивився на свої черевики й ламав голову, як мені в них граціозно підійти до господині. Маркіза дель Донго, — додав він, — була тоді у повному розквіті вроди; ви пам'ятаєте її чудові очі, її прекрасне темно-руже волосся, що чудово обрамляло чарівний овал личчя. В моїй кімнаті висіла «Іродіада» Леонардо да Вінчі, здавалося, що то її портрет. З Божої ласки я був так вражений тією надприродною вродою, що забув і про свої шати. Пробувши два останні роки під Генуєю і надивившись там на убозтво й потворність, я набрався сміливості висловити їй своє захоплення.

Однак мені вистачило здорового глузду не надто розводитись із компліментами. Розсипаючи їх, я бачив довкола мармурові панелі їдальні, понад десяток лакеїв і камердинерів, вбраних, як мені тоді видалось, з неймовірною пишнотою. Уявіть собі: на ногах у цих лобурів були черевики не лише цілі, а й із срібними пряжками. Я краєчком ока помітив, як ця челядь дурнувато витріщувалась на мій мундир, та, певно, й на мої черевики, а вже це шпигало мене в самісіньке серце. Я міг одним словом нагнати страху

ЗМІСТ

Найпоетичніший роман Стендаля. *Д. Наливайко* 3

ПАРМСЬКИЙ МОНАСТИР

Вступне слово автора 21

ЧАСТИНА ПЕРША 23

ЧАСТИНА ДРУГА 228

Примітки. *Б. Буніч-Ремізов* 465